KOZMİK DERKENÂR

Kozmik Mesele
Devlet ve İstihbârât Metodolojisine Giriş
Üzerine Mütalâalar

HASAN ÜRKMEZ
ELİF GÜLTEKİN
HÜSEYİN KOCABIYIK
HASAN BASRİ YALÇIN
MEVLÂNÂ İDRİS

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1968
KÜLTÜR SERİSİ: 951

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-117-0

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ANA BASIN YAYIN GIDA İNŞ. SAN. VE TİC. A.Ş.
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622 Sk.
Güven İş Merkezi No:6/13, Bağcılar / İstanbul
Sertifika Numarası: 20699 Tel: (0212) 446 05 99

İstanbul- 2021

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM 1. KİTAP
KOZMİK DERKENÂR|HASAN ÜRKMEZ

BAŞLANGIÇ 13
1. DERKENÂR **GİRİŞ** 17
2. DERKENÂR **GENEL TEORİ** 25
3. DERKENÂR **TEOPOLİTİK TEORİ** 33
4. DERKENÂR **DEVLET TEORİSİ** 46
5. DERKENÂR **ÜLKE–BİLİM** 49
6. DERKENÂR **DİASPOROLOJİ** 57
7. DERKENÂR **ŞEHİR–BİLİM** 67
8. DERKENÂR **MİLLÎ GÜVENLİK TEORİSİ** 75
9. DERKENÂR **YÖNETİŞİM ÇEMBERİ** 88
10. DERKENÂR **PSİKO–POLİTİK TEORİ** 90
11. DERKENÂR **DIŞ POLİTİKA TEORİSİ** 104
12. DERKENÂR **SİYASAL FAY HATLARI** 107
13. DERKENÂR **SOSYOMATRİKS** 117
14. DERKENÂR **EKOMATRİKS** 121
15. DERKENÂR **KUANTİK TEORİ YAHUT BİR KOZMOLOJİ İNŞÂSI** 130
16. DERKENÂR **MİT–OLOJİ** 142
17. DERKENÂR **MİLLÎ İSTİHBÂRÂT DOKTRİNİ** 148
18. DERKENÂR **SONUÇ** 149

1. BÖLÜM 2. KİTAP
ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME|ELİF GÜLTEKİN

ÖN SÖZ 155
1. Dosyada en çok ilgi çeken bölüm veya bölümler 157
2. Dosyanın dili, üslûbu ve kurgusu hakkında... 157
3. Dosyada en etkilli kavramlar ve cümleler 158
4. Dosyaya eklenebilecek konular 158
5. Genel Teori ve Kuantik Teori hakkında 160
GENEL TEORİ 160
KUANTİK TEORİ 160
GENEL İSTİHBÂRÂT METODOLOJİSİ KAPSAMINDA GENEL TEORİ VE KUANTİK TEORİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 170
6. Teopolitik, Devlet ve Millî Güvenlik Teorisi 173
TEOPOLİTİK TEORİ 173
DEVLET TEORİSİ 178
MİLLÎ GÜVENLİK TEORİSİ 180
7. Ülke–Bilim, Yönetişim, Psikopolitik ve Diplomasi 181
ÜLKE–BİLİM 181
DİASPOROLOJİ 183
ŞEHİR–BİLİM 185
YÖNETİŞİM ÇEMBERİ 186
PSİKO–POLİTİK TEORİ 189
DİPLOMASİ VE DIŞ POLİTİKA TEORİSİ 191
8. Sosyomatriks ve Ekomatriks 201
SOSYOMATRİKS 201
EKOMATRİKS 201
9. Mit–oloji ve Doktrin 202
10. Sonuç itibariyle 203
GENEL İSTİHBÂRAT METODOLOJİSİ 204
GENEL İSTİHBÂRAT TEORİSİ 206
SON SÖZ 226

1. BÖLÜM 3. KİTAP

KOZMİK MESELE|HÜSEYİN KOCABIYIK

Devlet ve İstihbarat Metodolojisine Giriş Kitabını Okuma Klavuzu

DİBÂCE 231
KİTABIN ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ 233
KİTAPTA KULLANILAN DİL, ÜSLÛP VE YAKLAŞIM 236
KİTAP KİMLER İÇİN YAZILMIŞTIR,
KİMLER NİÇİN OKUMALIDIR? 241
KİTABI NASIL OKUDUM VE VERİMLİ BİR ANLAMA VE
KAVRAMA İÇİN NASIL OKUMALIYIZ? 244
KİTAP KİMLERE NE ANLATMAYA VE
KAVRATMAYA ÇALIŞIYOR? 248
BU KİTAP MESLEĞE ADIMINI YENİ ATAN
İSTİHBARATÇILARA VE DİĞER OKUYUCULARA HANGİ
KOZMİK BİLGİLERİ VERİYOR VE NASIL BİR
DONANIMA İŞARET EDİYOR? 251
BENİ ÇOK ETKİLEYEN 14. BÖLÜM: KUANTİK TEORİ 276
SON SÖZ NİYETİNE 282

2. BÖLÜM 1. MAKALE

KOZMİK MESELE|DOÇ. DR. HASAN BASRİ YALÇIN 285

2. BÖLÜM 2. MAKALE

BİR ESER, BİR YAZAR|MEVLÂNÂ İDRİS 293

1. BÖLÜM 1. KİTAP

KOZMİK DERKENÂR

Kozmik Mesele
Devlet ve İstihbârât Metodolojisine Giriş
Üzerine Bir İnceleme

HASAN ÜRKMEZ

Hasan Ürkmez

1960'ta Ordu|Ünye'de doğdu. İlk ve Orta öğrenimini doğduğu şehirde tamamladıktan sonra yüksek tahsil için Almanya'ya gitti. Nürnberg|Erlangen Üniversitesinde iktisat tahsiline başladı. Bitirmedi. Münih Ludwig Maximilian Üniversitesinde Sosyoloji ve Devlet Bilimleri okudu. Onu da bitirmedi.
Sosyal Psikoloji dersinde rûha inanmadığını söyleyen hoca okulu bırakmasının sebebi oldu. Reklâmcılık ve yayıncılık yaptı.
Edebî çalışmalarına Mavera dergisinde başladı. Almanya'nın Nürnberg şehrinde Gurbet Postası dergisini yayımladı ve çalışmalarını orada sürdürdü. Berlin'de yayınlanan Kafdağı dergisinin yedi yıl sanat yönetmenliğini yaptı. Mahfil dergisini yayımladı. Berlin TFD Televizyonunda 2 yıl moderatör olarak çalıştı. Televizyonun kapanması üzerine serbest meslek hayatına döndü. 2008 yazında 16 bölümlük bir belgeselin Almanya koordinatörlüğünü yaptı. Hâlen Berlin'de Sosyal Politika Akademisi Derneği'nin başkanı olan yazar 'Köprü Dergisi'nin editoryal sanat yönetmenliğini yapıyor. 2003 yılından bu yana haftalık özel «Hikemiyyât Dersleri» veriyor.

Yayınlanmış bir şiir kitabı var: ***Ölümler Yağıyor Şehrin Üstüne***

Evli ve üç çocuk babası, dört torun dedesi...

BAŞLANGIÇ

Eğer **«Kozmik Mesele–*Devlet ve İstihbârât Metodolojisine Giriş*»** kitabı hakkında bütün düşüncelerimi yazacak olsaydım, kitabın münderecâtından daha fazlasını yazmam gerekirdi. Mesele bir şerhe dönüşür, Kozmik Mesele'de yazılanların anlaşılmasını geciktirirdi.

Esâsen yazmayı düşündüğüm değerlendirme yazısı için masaya oturduğumda birkaç sayfa sonra meselenin boyutu birdenbire değişti ve ben böylesine önemli ve toplumumuzun, devletimizin ve insanımızın ihtiyaç duyduğu bir işi kısa tutamayacağımı anladım. Yazdıkça yazdım, yazdıkça yazdım ve elinizdeki bu eser çıktı.

Kitabın tanıtımını yapma fikri kafamda, kitap yayınlandıktan 2 yıl sonra (2006 yılında) oluşmuştu. Şu oldu bu oldu, oturup bir şeyler yazmak nasip olmadı.

Sonra Eylül 2015 târihinden başlayarak tam 20 hafta boyunca, **Berlin'**de **Sosyal Politika Akademisi**'nin **Hikemiyyât Dersleri** altında sürdürdüğümüz okuma çalışmalarımız dâhilinde 20'ye yakın üniversiteli ve akademisyen ile o zamanki ilk bölümünü ince elekten geçirerek okumuştuk.

Bir yandan kitabın dili, öbür yandan ele aldığı felsefî ve politik meseleleri uzun uzun konuşmuş, metodoloji nedir sorusu üzerine fikir yürütüp, önemli gördüğümüz terimleri tek tek ele alarak tartışmıştık.

O günden bugüne kitap beş baskı yaptı; ama neredeyse her iki baskıda bir, genişletilip geliştilerek okuyucuya sunuldu. Son baskısı ilk baskısının iki katından fazla olunca yeniden okumak zorunda

kaldım. Kitabın tam bir fotoğrafını, doğrusunu söylemek gerekirse, verebildiğimden emin değilim. Fotoğrafın tamamını görmek istiyorsanız **Kozmik Mesele'**yi baştan sona kadar okumalısınız. Benim yaptığım belki sizin okumanızı kolaylaştıracaktır. Belki de filme alınmış roman tadında olacaktır, bilemiyorum.

Okurken iki tehlikeyle karşı karşıya kalabilirsiniz:

Birincisi Kozmik Mesele'yi okumadan önce Kozmik Derkenâr'ı okuyorsanız, Kozmik Mesele'yi okuma ihtiyacı duymayabilirsiniz; kitaba yazık edersiniz. Ben de sorumlusu olurum.

İkincisi Kozmik Mesele'yi okuduktan sonra Kozmik Derkenâr'ı okuyorsanız, okumaya ihtiyaç duymayabilirsiniz; o zaman da bana yazık olur. Emeğim boşa gider.

Ben düşündüğümü yazarak Kozmik Mesele'yi okuyanlara ve bu meselelerle pek fazla ilgilenmiş olmayanlara sâdece anlamaları için destek olmayı amaçladım.

Aslında aynı şey, ilgilenenler için de cârîdir.

Gerek Kozmik Derkenâr'ı, gerekse Kozmik Mesele'yi modernist/seküler ve insanlık düşmanı bir dünya görüşü karşısında inşâ edilmesi mecbûriyet kesbetmiş olan Devlet Felsefesi'nin ve Dünya Görüşü'nün nasıl inşâ edilmesi gerektiği sorusuna verilmiş metodolojik bir cevap olarak telâkkî edin. Bu takdirde elde edeceğiniz verimi maksimize etmiş olursunuz.

Son olarak kitabın dili hakkında bir kaç kelâm edip bitireyim.

Akademik bir dil kullanmamayı tercih ettim. Buna taraftar olmadım. Konuştuğum gibi yazdım. Yorumlarken kendi kafama göre takıldım. Öyle yazmayı uygun gördüm. Derslerimde öğrencilerime nasıl anlatıyorsam, size de öylece anlatmaya çalıştım. Bunu, hem kitabın okunmasını kolaylaştıracağını ve hem de akademik dilin soğukluğundan okuyucuyu koruyacağını düşünerek yaptım. Ancak Kozmik Mesele'yi okurken oradaki akademik, felsefî ve «rapor gibi» dile itirâz etmemelisiniz. O öyle, bu da böyle...

Telâffuz açısından şapkalı **a (â)**'yı mümkün mertebe kullandım. Dildeki okuma hatalarının bu yolla önüne geçmeye çalıştım. İstihbarat demedim, **İstihbârât** dedim. Alaka yerine **alâka'**yı tercih ettim. Kainat değil **kâinât** diyerek kelimenin hem inceltilerek hem de

uzatılarak okunmasının dilin müzikalitesine ve telâffuz hatalarının önüne geçilmesine katkıda bulunacağını düşündüm. **Hâlâ** dedim, hala'yı kullanmadım. Bence doğrusu da bu... Buna rağmen gözden kaçırdıklarım, atladıklarım, doğru yapayım derken yanıldığım muhakkak olmuştur; bağışlayın. Sayın Elif Gültekin'in sözlü muvâfakatıyle, onun metninde de kısmen aynı tasarrufta bulundum.

Derkenâr'da **Kozmik Mesele'**den yaptığım alıntılarda 2019 baskısı esas alındı. Çok az bir kısmı 2021 yılı içerisinde yapılacak olan 6. Genişletilmiş ve Geliştirilmiş Taslak Metin'den alındı. Bunlar da dipnotlarda belirtildi.

Kitap iki bölümden oluşuyor. Birinci bölümde üç kitap ve ikinci bölümde iki makale yer alıyor. İkinci bölümde yer verdğimiz makaleler birinci bölümün tamamlayıcısı ve meseleyi bütünleştiriyor olması açısından önem arzediyor.

Son olarak bu kitabı hazırlarken öncelikle çayımı, kahvemi eksik etmeyen, zaman zaman da benimle fikirlerini paylaşan sevgili eşime, kitabın son tashihlerini özveriyle ve özenle yapan değerli dostum Abdurrahman Vedat Alkan'a, kitap yazılırken fikir alış–verişinde bulunduğum Sayın Yaşar Kaplan'a ve nihayet husûsen kardeşim Gürsel Dönmez ile **Kozmik Derkenâr'**ı başlıbaşına bir kitapla katkıda bulunan ve geleceğe dair umutlarımızın boşa çıkmadığını gösteren genç akademisyen Elif Gültekin Hanımefendi ile değerli bilim adamı Doç. Dr. Hasan Basri Yalçın'a ve kıymetli Mevlana İdris'e de kitabı zenginleştiren makalelerinden dolayı teşekkürü borç bilirim.

Sayın Hüseyin Kocabıyık'ın kitabı, dizgi ve mizanpaj aşaması bitmek üzereyken geldi. İyi ki geldi. Yoksa kitap eksik kalacakmış. Hüseyin Bey'in siyasi tecrübesiyle katkıda bulunmuş olması Kozmik Mesele'nin etki sahasının tam da yerini bulmuş olduğunu ortaya koydu.

Takdîr sizindir...

Hasan Ürkmez|Berlin, Mart 2021

1. DERKENÂR

GİRİŞ

Bu eser, esâsen değerli dostum Gürsel Dönmez'in **Kozmik Mesele–*Devlet ve İstihbârât Metodolojisine Giriş*** isimli, önemli eserini okurken aldığım notlardan oluşuyor.

Bu notları almamın, **Başlangıç'**ta belirttiklerimin hâricinde, iki önemli sebebi daha var:

Birincisi bizzat Gürsel Dönmez'in benden kitap hakkında genel bir değerlendirme yapmamı istemesi *(ki, bunu iltifat olarak kabul ettim)*; ikincisi ise kitabın daha giriş bölümünde *«... buradaki tez ve tesbîtlere yönelik itirazlar ne kadar fazla olursa, maksat o derece hâsıl olmuş olacaktır. »(Sh. 13)* demiş olmasıdır.

Kitabı okurken almış olduğum notlara geçmeden önce genel bir değerlendirme yapmanın faydalı olacağını düşünüyorum.

Târihimizin yaklaşık iki asırlık diliminde hayatı yorumlayışımız, *varlığı ve eşyâyı kavrayışımız, epistemolojik bakış açımız ve buna bağlı olarak oluşan zihin dünyamızdaki bozulmalar yüzünden* değişti.

Bu değişme milletlerin târihlerine uygun bir gelişme–değişme çerçevesinde olmaktan ziyade zorakî olarak nitelendirebileceğimiz bir takım sûnî ve baskıcı tedbîrler aracılığıyla yapıldı.

Bu yüzden bir bozulmadan bahsetmek mümkün oluyor. Süreç içerisinde bireyin ve toplumun uğradığı kültürel bozulma yüzünden sağlıklı bir toplum olma niteliğimizden de epeyce ödün vermiş durumdayız.

Evreni, kâinâtı, âlemi *(bu üç kavram farklı muhtevalara sahiptir ve*

asla birbirlerinin müteradifi değildir), dünyayı ve insanı nasıl yorumlamak gerektiği konusunda içinde bulunduğumuz hâl, sâdece bir zaaf olarak görülemez...

Târih boyunca mâlik olduğumuz **'Hayat Görüşü'**müzün neredeyse tamamını kaybetmiş bulunuyoruz.

Elimizde kalan kırıntılarla hayata tutunmak ve düşmanlarımızla bu kırıntılar üzerinden mücâdele etmek durumunda kalıyoruz.

Her toplum kendi dünyaya bakış, eşyâyı ve olayları yorumlayış biçimlerine bağlı olarak târihini oluşturuyor, bugününü yaşıyor ve yarına ilişkin teklîflerini geliştirebiliyor. Bu üçlemedeki herhangi bir kopma/kesinti o toplumun önce bireylerinin bozulmasına ve peşinden toplumun değişmesine ve giderek yok olmasına sebep oluyor.

Bu vahîm bir durumdur.

Bu vahîm durumdan kendimizi nasıl kurtaracağımız, aydınlarımızın üzerinde durması gereken mühim bir meseledir.

Sayın Gürsel Dönmez kitabını tam da bu mesele üzerine inşâ ediyor: «*Târihselleşmiş veya hâlen mevcûdiyetini devam ettiren her kültür ve medeniyet dünyası; «Ne, Nasıl, Niçin» üçgeninde beliren varlık alanında, çok boyutlu bir suâl olan dünyaya ve hayata verdiği cevaplarla var olur.» (Sh.13)*

Bütün mesele bu suâle aklı başında bir cevap bulmaktır. **«Kozmik Mesele»** 400 küsur sayfa boyunca bahsi geçen üç sual çerçevesinde **tesbît, tahlîl, terkîp ve teklîf ekseninde** bu cevapları arıyor ve önerilerde bulunuyor; **tatbîk** edilecek olanın **ne, nasıl ve niçin** olması gerektiğine işâret ediyor.

Kozmik Mesele'nin göze çarpan ilk önemli özelliği düşünce dünyamıza kazandırdığı kavramların yanı sıra akademik dünyaya da yeni bilim dalları kazandırması olmuş: **Diasporoloji, Millî Güvenlik Teorisi, Teopolitik, Psiko–Politik Teori** gibi...

Fakat hakkını teslim etmek mecbûriyetinde olduğumuz bir şey var ki, o da, *Kozmik Mesele*'nin fikir hayatımızda derli toplu olarak bir bütün hâlinde oluşturulmuş, genel bir teori/tez olma hakkına mâlik bir kitap olduğudur.

Bizzât yazarın ön sözde belirttiği üzere, *«Bu çalışma yaşadığımız*

dünyaya itirazı olanlar için kaleme alındı. Yaşanan zaman ve dünyaya kafası bozuk olanlara zor şeyler anlatıyor. Kozmik, epistemik, paradigmatik ve irfanî konulara değiniyor. İnsanı, toplumu, devleti, dünyayı ve Türkiye'yi anlatıyor.» (Sh. 11–12)

Kitap bir **genel teori** ortaya koyuyor, yeni tezler ileriye sürüyor demiştik. İddiamda inatçıyım. Bu inatçılığımın gerekçesini, Gürsel'in, kitabın ilerleyen sahifelerinde ortaya koyduğu tezler ve o tezleri tek tek, teferruatlarıyla anlattıkları oluşturuyor.

Okuyucu, eğer bu tür konularla uğraşıyorsa, benim vardığım kanaate mutlaka gelecektir.

Teori meselesi bizde oldum olası hafife alınır ve boş bir işmiş gibi mütalâa edilir. Sıradan bir adam için bu anlaşılır bir şeydir. Çünkü o hayatın pratiği üzerinden ömrünü sürdürür. Fakat aynı şey akademik faâliyet yürütenler için asla söz konusu olamaz; olmamalıdır. *«Farkında olsa da olmasa da her insanın kendine özgü bir genel teorisi vardır. Buna göre ayakkabı boyacısının da akademisyenin de kendisine özgü bir genel teorisi olmak zorundadır. Meselâ tezgâhını nereye açması gerektiğini düşünen ve gerekli malzemelerini nereden alacağını hesap eden bir ayakkabı boyacısı, –adını öyle koymasa da– öncelikle teorik bir faaliyet yapmaktadır.» (Sh. 24)*

Akademisyenler bunu ciddiye almak durumunadırlar.

•••

Biraz önce **«tesbît, tahlîl, terkîp ve teklîf ekseninde»** diye bir ifâde kulandım. Bunu açmak zorundayım. Niyetim hiç de kötü değil; müsaade edin, kastımın ne olduğunu anlatayım:

Bunun bir de beşincisi var: **Tatbîk**. Biz bir şey yapmak istediğimizde, aslında zihnimizde düşündüğümüz şeyi tatbîk etmek istiyoruz demektir. Yâni öncelikli olarak bir **tesbît** yapıyoruz. Bu tesbîti yapmadan önce zihnimizde, **tatbîk** etmek istediğimiz şeyin malzemesini arıyoruz. Farklı malzemeler arasından bize lâzım olabilecek malzemelerden bir seçki yapıyoruz, sonra bu malzemelerin neler olabileceğini **tahlîl/tasnif** ediyoruz.

Ardından tahlîl edilen bu malzemelerden yapmak istediğimiz şeyin –yâni tatbîkin mevzûu olan şeyin– önce zihinde sonra dış dünyada bir konstrüksiyonunu/maketini yapıyorsunuz. Şu şöyle ola-

cak, bu böyle olacak diyen bir mîmarın binâyı yapmadan önce kafasında onu şekillendirmiş olması gibi bir şey...

Bu sizin **terkib**inizdir.

Sonra bunu yapılacak iş olarak **teklîf** ediyorsunuz. Teklîfiniz kabul görmezse güzelim teori gümbürtüye gitti diye feryâd–ü figân etmeniz bile artık bir işe yaramaz. Feryâd–ü figânınız sizin teklîfinizin illâ lüzûmsuz olduğu anlamına gelmez. Kim bilir, belki de teklîfinizi sunduğunuz muhataplarınızın anlama sıkıntısından kaynaklanan bir durum söz konusudur. Teklîfinizin kabul edilebilmesi için farklı bir çaba sarf etmeniz gerekir. Diyelim ki, teklîfiniz kabul gördü ve **buyrun beyefendi, yapın** dendi. Bu noktadan sonra işin tatbîki söz konusudur ama bu da yetmez. Bir defa bütün bu **tesbît, tahlîl, terkîp** ve **teklif** işi unutmayın ki, henüz ağırlıklı olarak yürüttüğünüz bir zihin faaliyetinden öteye geçmiş değildir.

Mîmar veya teorisyen eserini önce zihninde kurar. Kurmazsa plânını çizemez. Çizemezse yapamaz. Şimdi artık bir plânı tatbîk sahasına aktarmak kalmıştır geriye. Fakat elinizde hiçbir malzeme yoktur. Çünkü hepsi zihindedir. Zihindekinin hâriçte karşılığını bulmalısınız. Bulamazsanız ne yapabilirsiniz? Hiçbir şey. Demek ki teklîfle tatbîk arasında bir şey daha lâzımdır ki, ona da **tatbîk fikri** diyoruz. Zihindeki malzemenin dışarıda temini yetmez; bu malzemeleri bir araya getirecek marifetli ustalar gerekir ve iş mîmârın elinden artık çıkmıştır. Malın sahibi/fikrin sahibi odur ama yapanı başkasıdır.

Ve nihâyet film biter, ortaya şahane bir eser çıkar. Kapısında bir levha: Bu binanın mîmârı falan oğlu filândır.

Mîmâr Sinan o muzzam eserlerini tek başına mı yaptı?

«Kırık Mânâ» Yorumlar

Kırık Mânâ'nın ne olduğunu bilmeyenler için söyleyelim: Tefsir usûlünde, sâdece tefsir usûlünde değil, Arapça metinlerin yorumlanmasında da kullanılan bir yöntem.

Ne olduğunu daha geniş olarak bilmek isteyenler, konuyla ilgili kitaplardan bilgi edinebilirler.

400 küsur sayfalık bir kitabın tamamını kırık mânâ üzerinden yorumlayabilecek bir kudrette olmadığımı da itiraf etmeliyim.

Yapacağım şey şu: Bölümler hakkında kısa malûmatlar aktardıktan sonra çok önemli addettiğim cümleler ve kelimeler hakkındaki görüşlerimi aktarmakla iktifa etmek ve böylece kitap hakkında genel bir kanaat oluşturmak yolunu gütmek... Yapacağım olumsuz gibi görünen eleştiriler, kitapta ileri sürülen görüşlere itiraz mâhiyetinde anlaşılmasın; belki farklı bir perspektiften değerlendirmek ve/veya kapalı bulduğumu düşündüğümden dolayı îzah etmek kaygısı olarak kabûl edilsin.

Kitap 16 konu başlığı taşıyor. Birincisi **Genel Teori.**

Genel Teori'nin hemen girişinde 10 soru sorulmuş.

Sekizincisi şu: **Bir büyük teori mümkün mü?**

Kitabın tamamını okuduğunuzda bu soruyu **«Evet, mümkünmüş»** diye cevaplayacağınıza inanıyorum. Okuyunca bana hak vereceksiniz. Diğer dokuz soruyu da, kitabı tedarik ettiyseniz veya ederseniz, orada görürsünüz ki, her birisi yeni bir tez/teori ortaya koyan ve mutlaka itibâra alınması gereken sorular.

Genel teorinin genel gerekçesi şu sözlerle özetlenmiş: *«...genel Teori.... sâdece bir Devlet ve İstihbârât Metodolojisi olarak değil, Aksiyoloji (Yani değerler felsefesi) ekseninde kapsamlı bir İnsan–Bilim denemesi olarak da mütâlâa edilebilir. İlgili bölümlerde ele alınacağı üzere:* ***Devlet insandır****.» (Sh. 21)*

Sorumluluk bir aydın için olmazsa olmaz özelliklerden birincisi belki de... Yazarın bu sorumluluğu taşıdığını kitapta kullandığı dil hakkındaki görüşlerini belirtmesinden anlıyoruz: *«... ele alınan meseleler zâten ağırdır ve günlük dil ile anlatılamaz. Günlük dil anlaşmak içindir, anlamak için daha fazlası lâzımdır. Kavramak ise düşünsel faaliyetin zirvesidir. Zirveye varmak ve bilgiye ermek için zengin bir kavram hafızası gereklidir. » (Sh. 22)*

•••

Dil meselesi, üzerinde durulmaya değer, atlanamayacak bir meseledir. Hazır konu açılmışken birkaç söz söylemeden geçmeyelim.

Dil üzerine söz söylemek isteyenlerin yaptıkları şey çoğu zaman dil felsefesine yöneliktir. Dil denen mücerred hâdiseden bahsetmek istenildiğinde onu felsefî bir alana çekmekten daha tabiî bir eğilim yoktur.

Elbette öyle olmalıdır.

Ancak dili, bir temeddünün taşıyıcısı olması hasebiyle, insanların onunla münâsebeti açısından ele almak îcâb ettiği zaman yapılan felsefî tartışmaların muhtevasında bir değişiklik yapmadan, o dilin kullanım alanları üzerinde de konuşmak îcâb eder. Bu, bir bakıma dilin muhâfazası, yaygınlaştırılması, muhtevâsının doğru bilinmesi ile de alâkalı bir durumdur.

İnsanların dil ile münâsebetleri doğdukları günden öldükleri güne kadar sürüyor. Doğar doğmaz kulağımıza fısıldanan ezân bizim dil ile ilk temâsımız. Ölürken getirdiğimiz şehâdet ise fizik dünyamızdaki son temâs...

Dil ile içli–dışlı oluşumuz hayatımızın başlangıç ve bitiş sahaları içerisinde hiç kesilmeden devam ediyor.

İnsan nutkiyetinden, yâni bünyesinde mündemiç söz söyleyebilme kâbiliyyetinden ötürü **«Hayvân–ı Nâtık»** (Konuşan diri, canlı) diye isimlendirilmiş. Nâtıkiyyet insanın fıtratındaki en önemli husûsiyeti ve onu sâir dirilerden ayıran mümeyyîz vasfı...

Bu vasfımızın ortaya çıkması ise sesleri belli bir düzen içerisinde tertîp edip, birlikler oluşturmakla mümkün. Bu birliklerin çoğu kendi başlarına, bir kısmı da diğer birliklerin yanında anlam ifâde ederler. Dil bu birliklerin ve bu birliklerden elde edilen terkîplerden meydana getirdiğimiz tertîbatın ismi.

Öyle kolayca tertîbat deyip geçilebilecek bir vâkıa değil bu elbette. İnsan zihnini asırlardan beri meşgûl eden, cemiyetleri kimi zaman karşı karşıya getirip birbirlerini didiklemeye vardıracak ebâtlarda gerilmelere yol açan tehlîkeli ve o ölçüde önemli bir tertîbatla karşı karşıya olduğumuzun farkına varmak îcâb eder.

İnsanları ve oluşturdukları toplulukları birbirinden farklı kılan en önemli âmil bana sorarsanız dildir. Evet, sâdece dil... Dilde kelimelere yüklenen mânâlar, o mânâlarla edindiğimiz alışkanlıklar, bu alışkanlıklarla tesîs ettiğimiz yaşama biçimimiz, irfanımız, ahlâkımız... Kısaca hayatla ilgili olarak neyimiz var, neyimiz yoksa hepsinin altında insanoğluna bahşedilen ve adına dil dediğimiz mûcîze var.

Kimliğimiz, şahsîyetimiz, bir topluluğa ait oluşumuz, hep dili-

mizle anlaşılıyor. O olmasa biz de yokuz. Başkaları karşısındaki üstünlüğümüzü dile borçluyuz. Savaşların bile söz ile kazanılanı makbul...

İki insan arasındaki iletişimin sağlanmasında en önemli rolü dil üstlenir. İki kişinin kendi aralarında anlaşmaları için gerekli olan dil âleti ile sağlanmaya çalışılan bu iletişim esnâsında tarafların karşılıklı olarak birbirlerini anlayacakları bir zemîne ihtiyaç vardır.

Bu zemîn, anlaşılacak meselenin anlaşılması esnâsında kullanılan birimlerin –bu birimlere dil bilgisinde kelime diyoruz– mâhiyetlerinden ibârettir. Yâni anlaşmak için kullanılan birimlere yüklenmiş olan mânâlardan oluşan mâhiyetlerin anlaşılması gerekir. Bu olmadığı takdîrde anlaşabilmek de mümkün olmaz.

Esâsında bu mesele daha geniş bir plâtforma taşındığında görülecektir ki, aynı dili konuşan her topluluk hem kendi dillerine bağlı ve hem de kendi dillerinin bağlandığı mânâlar bütünü etrâfında birbirleriyle anlaşırlar.

Fertler şahsiyetlerini ve kimliklerini, toplumlar aynı ülkü etrafında bir araya gelebilme şuûrlarını, dillerini bağladıkları ve dillerinin bağlandığı bu mânâlarla oluştururlar. Varlığı, varoluşu, kendilerini bilmenin yolunu bu dil coğrafyası üzerinden ararlar ve bulurlar.

Burada tartışılması gereken mevzû, dilin aslî unsuru olan kelimelerin mânâlarını oluşturan mâhiyetlerin o kelimelere nasıl ve niçin yüklendiğinin bilinmesidir. Bu ise olayı medeniyetler ve dünya görüşleri boyutunda ele almayı gerekli kılar.

Bu durumda kâinâtı nasıl idrâk ettiğimiz, onu zihnimizde nasıl canlandırdığımız, zihnimizde canlandırdığımız şeyi dışarıya hangi ses, söz ve mânâ bütünlüğü içinde yansıttığımız önemlidir.

Bu, dil denen vâsıta ile olurken, dil denen vâsıta da bu idrâk edişe ve bu idrâk edişin getirdiği üst idrâke bağlı olarak şekillenir.

Ferdin tek başına bu süreci değiştirme iktidârı yok gibidir. Onun yapabileceği, bu sürecin sağlıklı olarak işleyebilmesine yardımcı olmaktır ki, bu da öyle küçümsenecek bir hâdise değildir.

Dil–dünya görüşü–temeddün–insan... Bu mefhûmlar arasındaki bütün münâsebetler mânâlıdır ve hangisinin hangisinden önce geldiğini belirlemek zordur. Eğer dilin, dünya görüşünü ifâde etme-

nin bir âleti olduğunu ve yine dil denen aynı vâkıa ile biz dünya görüşümüzü oluşturduğumuzu söylüyorsak, bu, dilin ne derece önemli olduğunu bir kez daha açıkça ortaya koyar. Bu açıdan dil, insanın vazgeçemeyeceği en mühim âletidir. Dili atlayarak yapabileceğimiz bir şey yoktur.

Bu noktada karşımıza yeni bir mesele çıkar: Dünyada tek bir dil yoktur. Tek dil olmadığı gibi, tek bir dünya görüşü de yoktur. İnsanı, tek bir dünya görüşü ortaya çıkaracak tek bir zihin faaliyetine mahkûm edemeyeceğimize göre, hangi dil bir dünya görüşünü en iyi ifâde edebilir veya bir dünya görüşü en iyi hangi dille kurulur sorularını da sormamız gerekecektir.

Netice itibâriyle insanın çabası hakîkatle arasındaki münâsebeti kurmak, onu anlamak ve hakîkatin kendisine telkîn ettiği şekilde yaşamak olduğuna göre, bütün çabalarımızın hasbelkader sahip olduğumuz dilin malzemelerinden yola çıkarak hakîkati aramak olduğunu bilmek lâzımdır.

Hakîkati ararken kullanacağımız dil **«ana dil»** olacağına göre herkesin kendi **«ana dilim»** dediği diline sıkı sıkıya sarılma zarûreti kendiliğinden ortaya çıkmıyor mu? **Başkalarının ana dilleriyle bulunacak her hakîkat başkalarının hakîkati olacaktır.**

Dil hakkında bu bilgileri aktardıktan sonra kitaba dönüp kaldığımız yerden devam edelim.

Kitabın tamamında özenle kullanılan ve zaman zaman (acaba dedirtse bile) bizi üzerinde düşünmeye zorlayan mefhûmlar, hem bir yazarın terminoloji–geniş anlamıyla dil–hâkimiyeti üzerinden bir sorumluluk vazifesini yerine getirdiğini, böylece mevzûsunu anlaşılır kılmak endişesi taşıdığını anlıyoruz.

Hani **«ilmek ilmek örülmüş»** denir ya... Öyle...

2. DERKENÂR

GENEL TEORİ

Genel Teori'nin üç alt başlığı dikkate değer:

1. Oluş ve Görünüş Modeli
2. Epistemolojik Spektrum ve
3. Zamanın Belirişleri

İşin mânâsı, çapı, derinliği ve cüssesi sanki bu başlıklarla ortaya çıkıyor. **Varlık, oluş ve biliş** insanın en temel üç meselesi. Bunu zamanla ilişkilendirmek zâten kaçınılmaz. Bu yüzden zamanı ve onun–**oluş değil–beliriş** biçimlerini göz ardı etmek imkânsız.

Zamanın oluş biçimini bilebilmek için, yine yazarın tesbîtiyle, **Zaman üstü Zaman** meselesini hâlletmiş olmak gerekir. Aklı iyice zorlamak ve yormak, belki **akıl üstü bir akla** müracaat etmeyi kaçınılmaz kılar. Ayrı ve uzun bir meseledir.

Üzerinde düşünmek lâzım...

Oluş ve Görünüş modelinin şemasını buraya koyayım da siz inceleyin. Meselenin nasıl ilk insandan günümüze kadar çerçevelendiğini göresiniz... Sonra bir iki meseleye işâret edeyim.

Yazar *«Modelin tüm ayrıntılarını ... en az 10 dakika sabırla incelemek anlamayı kolaylaştıracaktır.» (Sh. 31)* diyerek okuyucuya iltifatta bulunuyor. Bulunuyor, ama üzülerek söylemeliyim ki, yayınlandığı ilk günden bu yana da, bu iltifattan faydalanmak isteyen çok az insan çıkmış gibi gözüküyor.

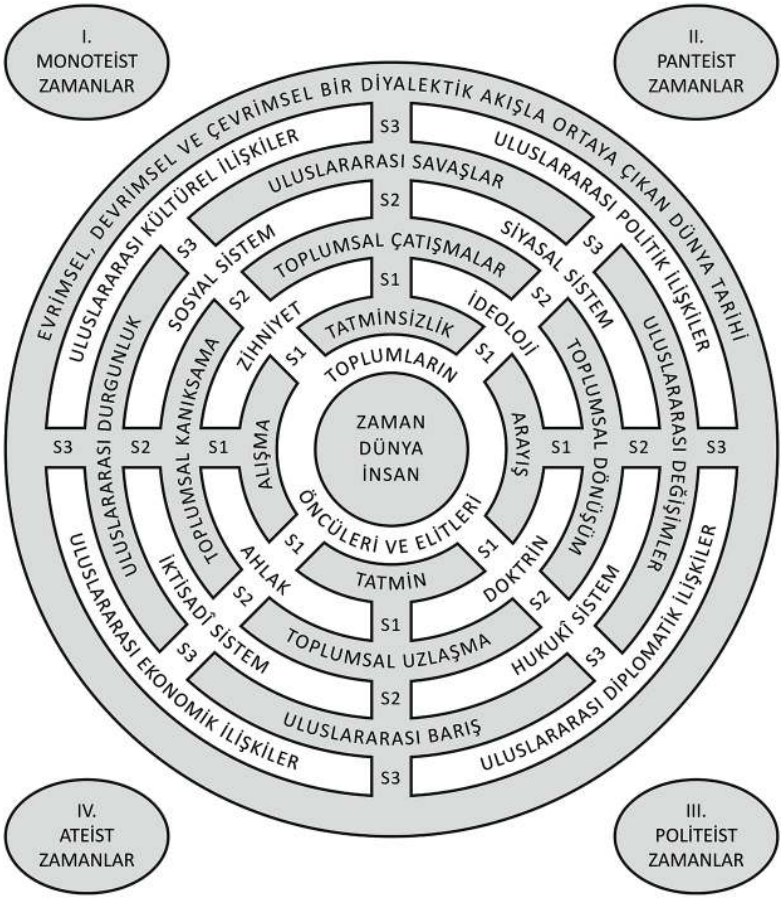
Önemli değil. *«Balık bilmezse hâlık bilir.»* demişler.

Bu tabloyu anlamak için bence bölümün tamamını okumanız da-

hi yeterli olmayabilir. Çünkü tabloda bahsi geçen terminoloji–ıstılah hakkında geniş ve derin bilgi sahibi olmadan anlamak için epey dirsek çürütmüş olmak lâzım.

Bu söz okuyucuyu korkutmamalı. Dirsek çürütmek lâzımsa dirsek çürütmeli; yarım bırakıp kaçmak yakışık almaz.

OLUŞ VE GÖRÜNÜŞ MODELİ

Bu model; kültür, medeniyet ve târih olgularını dinamik bütünlükleri içinde göstermeye yönelik olup, bu niteliği ile holistik tahlilde bütüncül yorum imkânı sağlayan metodolojik bir tasarımdır. Modelin teorik sınır(lılık)ları S1, S2 ve S3 olarak belirtilen ihtimal aralıkları ile ortaya çıkmaktadır.

S1 (Sürpriz) : Lider karakterlerin beklenmedik davranış ve karar biçimleri, bireysel sürprizler.
S2 (Sıçrama) : Toplumsal yapılarda meydana gelen beklenmedik ani değişiklikler, sıçramalar.
S3 (Savrulma): Milletlerin ani çöküşleri, kıtlık–kuraklık, savaş, büyük doğal afetler ve salgınlar. *(Sh. 32)*

Arada not: *Kavram mı mefhûm mu? Kavram kavramaktan türetilmiş; yâni bir şeyi dışından çepeçevre kuşatarak avucumuzun/zihnimizin içine almak ve öylece anlamak demek. Mefhûm fehmetmek kökünden; bir şeyi, o şeyin içinde gizli olan mânâyı açığa çıkararak hüviyetiyle/neyse o şekliyle anlamak. Kitabı okurken buna dikkat edilmesini şiddetle tavsiye ederim. Önemli çünkü... Bence siz, hem kavrayın, hem fehmedin; işi sağlama bağlamış olursunuz böylece.*

Biz Genel Teori'ye devam edelim.

En dıştaki zaman taksimine dikkat edin.

1. Monoteist zamanlar
2. Panteist zamanlar
3. Politeist zamanlar
4. Ateist zamanlar

Bunlar zamanın belirişleriyle alâkalı bölümlemeler. Bu zaman dilimlerinin dördünün birden tezâhür ettiği bir zamanda yaşıyoruz. Yoksa panteist zamanlarda monoteist zamanlar son bulmuyor. Ateist zamanlarda da politeist zamanların borusunu öttürdüğü gizli–saklı değil... Fakat ilk olma özelliği monoteist zamanlara ait...

Her teori bir teklîftir. Fakat her teklîf zihinsel bir tesbîti de zorunlu kılar. **Tesbît**iniz yoksa **teklîf**iniz de olmaz. **Tatbîk** olunacak hiçbir iş de teklîfsiz olmaz. Yâni teori kurmadıysanız yapacak bir şeyiniz de yok demektir.

İnsan bilen bir varlık olduğu kadar, aynı zamanda yapan bir varlık...

İnsanın bu vasfı, onu var olanların diğerlerinden ayırıcıdır. İnsanın tüm **biliş ve yapış**ları ise onun yaradılışıyla (hulk) mutlaka ilişkilidir. Bu ilişki **biliş durumunda *fıtrî ahlâk***, **yapış durumunda ise *amelî–pratik ahlâk*** olarak nitelendiriliyor. Pratik ahlâk, fıtrî ahlâkın hayata aktarılışı, yâni uygulanışı... İnsanın bütün sıkıntısı fıtratında olanı dışarıya aktarmakta, uygulamakta çektiği zorluktandır.

Oluş ve görünüş modelindeki bütün oluş ve görünüş biçimlerinin aslında ahlâkla, dolayısıyla hayatla irtibatlandırılması gerekir. Zihniyetin de, ideolojinin de, doktrinin de, hatta diğer oluş ve görünüş alanlarının tamamının zemînine ahlâkı sermek îcâb eder.

Burada araya girelim ve mâdem dünyaya ve hayata dair vereceğimiz cevaplar önemli, o zaman kendimize soralım: **Hayat Nedir?**

HAYAT ÜZERİNE MÜTALÂALAR

I. Karmaşık hâlin belirlenmesine doğru

Bana sorarsanız hayata nasıl bakacağımıza dair geniş bir kanaat sahibi olmadığımızı söyleyebilirim. Hayatı algılamada ve değerlendirmede en önemli unsur olan bütünlük fikrinin hâkim olmadığı bir hayat anlayışının kemale ulaşmış bir yaşam biçimini doğuracağını söylemek neredeyse mümkün değil...

Hayata bakışımızdaki bütünlüğün sağlanmış olduğunu söyleyebilmek için bunun cemiyetin yaşam tarzında kendisini belli etmiş olması lâzım. Ferdî yaşamlar nezdinde hayatın bütünüyle tahakkuk ettirilmesi bir anlamda elbette mümkün gözükmüyor. Hayat hakkındaki içtimaî telâkkinin bütünlük arzettiğini ferdin bilmesi de gerekmiyor. Dolayısıyla ferdin hayatın tümüne hâkim olamayışından bahsettiğimiz zaman onun bilfiil (de facto) bilgi olarak kendinde aşikâr olmadığına işâret etmiş oluyoruz. Cemiyetin tümünde hâkim olan hayat anlayışının fertte kendisini bilgi olarak belli ettirmese de, içtimaî telkînler yoluyla gerçekleşeceği düşünülürse, ferdin farkında olmadan hayatı bütünüyle yaşayabildiğinden bahsetmek mümkün olur.

Demek ki bahsetmek istediğimiz şey, hayatın ne olduğunun bilinmesi ile ilgili, yaşanmış olup olmamasıyla değil. Yalnızca bununla ilgili olarak kalmıyor elbette.

Eğer ferdin fertliğinden bahsedebilmemiz için bir «içtimaî hayat» fikrinin gerektiğine inanıyorsak, hayat hakkındaki telâkkîmizin fertte tahakkuk ettirilmesinin (onun bir hukûk olarak gerçekleşmesinin) sağlanabilmesi için, fertten önce **«büyük fert»** olarak da isimlendirebileceğimiz **«cemiyet»** nezdinde bu **«hayat anlayışı»**nın nasıl tahakkuk ettirilebileceğinin yolunu da aramak gerekiyor.

'Fert mi cemiyetten, cemiyet mi fertten doğdu' gibi abes bir soru sormak istemiyorum. İçtimaî hayatı oluşturan unsur eğer fertse öncelik her zaman ferdindir. Cemiyetin fert üzerinde oynadığı en büyük rol, ferde fertliğinin farkına varmasını sağlamasıdır.

Âdem Aleyhisselâm'ın hemen peşinden Hz. Havvâ vâlidemizin niçin yaratıldığını düşündüğümüz zaman Cenab–ı Hakk'ın evvelâ ferdi ve hemen peşinden bir içtimaî hayat olgusunun işâreti olarak Hz. Havvâ'yı yarattığını ileri sürebiliriz. Hz. Havvâ bir yanıyla Hz. Âdem (as)'in ferdî varlığını belirgin hâle getirirken diğer yandan hemen bununla birlikte ilk içtimaî hayatın işâretini kendi ferdî gerçekliği aracılığıyla ortaya çıkarmış olur.

Buradan şu sonucu çıkarmak mümkündür: Demek ki içtimaî hayat ile ferdî hayat hem çok sıkı bir biçimde birbirlerine bağlı hem de fert kendini içtimaî hayat içerisinde gerçekleştirirken (bu ister zihinde, isterse hariçte olsun) içtimaî hayatın süreklilik kazanmasını sağlıyor. Buna karşılık da içtimai hayat, kazanmış olduğu süreklilik neticesinde üremenin bir sonucu olarak çoğalan ferdin sürekli olarak kendini gerçekleştirmesi (bilmesi) imkânını ona iâde ediyor.

Konunun başlığının «Hayat üzerine mütalâalar» olduğunu unutmuş değilim. Bu tesbîtleri yapmaktan maksadım hayatı anlamak için önce hayat içerisinde bir noktadan hareket ederek, başlangıç noktasının neresi olması gerektiğini bulmaya çalışmaktır. Hayatı bu fert ve cemiyet bütünlüğü içinde ele almamız gerekiyor. Hayatı yalnız fert ve cemiyet ikilisi içerisinde ele alışımız da yeterli değildir. Eğer bu ikili nezdinde hayatın ne olduğu hakkında fikir yürütmeye kalkarsak sonuçta ortaya çıkacak olan şey bugün sosyolojinin, psikolojinin ve sosyal psikolojinin yapmış olduğundan ve yalnızca bunlara bağlı olarak tüm insanî ilişkilerin belirlenmiş olmasından öteye gidemez.

Oysa hayatı oluşturan unsurlar yalnız bunlar değildir. Yeryüzü, gökyüzü ve onların içinde cereyan eden tüm olaylar, hatta cennet, cehennem, yâni öte dünya, melekler, cinler vs. de hayat içerisinde bir fonksiyon sahibi olmak durumundadırlar. Bu düşünceden yola çıkarak, zihnimizle sonsuzluğa kadar uzanmak durumunda olduğumuz gibi, taşı, toprağı, böceği vesaireyi de itibâra almak durumundayız. Ancak bu noktadan sonra hayatın ne demek olabileceği

hususunda bir târifin peşine düşmek imkânını yakalamış oluruz.

Şuna peşin bir teslîmiyetle inanalım ki, kâinâtta cereyan eden ne kadar şey varsa, hepsi cenâb–ı hakkın esmâsının/sıfatlarının bir tecellîsi, yâni fiili olarak ortaya çıkmaktadır. Esmâ'nın her birisi bir tertip üzerine gerçekleşen ve birbiriyle münâsebeti olan korelatif açılımlar olarak tecelli etmektedir.

Bu bağlamda «**Hayat»** Allah'ın **Hayy** ism–i şerîfinin bir tecellisi olarak algılanmalıdır. **Hayy** diri demek, hayat ise diri kılınan veya diri olanlar... (Esma–ül Hüsna'ya dikkat edilirse, bu isimlerin neredeyse tümüne insanın da kendi sınırları içerisinde mâlik olduğunu görürüz.)

Burada şunu anlıyoruz ki, hayat hakkında bu zamana kadar edinmiş olduğumuz intibâlar, izlenimler, ileri sürülen fikirler hep kısırdır ve hayatı bütünü içinde algılamaktan uzaktır.

Eğer hayatı anlamak, varoluştan bu yana olanlar hakkında bir fikir oluşturmak ve yine bu fikirler nezdinde geleceğe dair bir fikir yürütmek demek değilse, bu bizim hayat hakkında bütüncül/yekpare bir kanaatimizin olmadığının en önemli işâreti demektir. Biz bugün hayat dediğimiz zaman 'hariçte sürmekte olan'ı anlıyoruz.

Gerçi işin derinliğine doğru gittiğimiz zaman sürmekte olanın, sürmüş ve sürecek olan olduğunu anlamakta güçlük çekmeyiz ama, bütünlük fikrine sahip olmayan modern insan nezdinde sürmekte olandan bahsedildiğinde sürmüş ve sürecek olan hesaba katılmadığından, bunun kısır bir anlayış olduğunu, dolayısıyla bu anlayışın hayatı îzâh etmeye yetmeyeceğini anlarız. Bu da bizim fert olarak bir bütün hâlinde farkımıza varmamızı engelleyeceği gibi içtimai oluşumuzun önüne de bir engel oluşturur. Bu engel hayatı bozuk bir plâk gibi hep bir evvelinden başlayarak yaşamamıza yol açar. Böyle bir hayat insanın âhirete hazırlanmasına sürekli bir engel teşkil eder. Modern insanın çıkmazını buralarda aramak gerekir. Modern insan hayata bir 'bütün' târif getiremediği için kendini, cemiyetini ve hayatını îzâhtan da mahrumdur.

II. Hayatın özüne doğru

Kur'an bize gerçekleştirilmesi gereken hayattan haber veriyor. Bunu haber vermekle kalmıyor yalnızca. Onu nasıl gerçekleştirebileceğimiz hakkında da bizi aydınlatıyor. Bu aydınlatmanın en hâ-